

ظرفیت اربعین در ایجاد زمینه های تحقق امت واحده اسلامی

اربعین ازجمله مناسک و آئین های اجتماعی است که به رغم ماهیت درون مذهبی آن، به دلیل فرادینی و فراملیتی بودن قیام عاشورا ظرفیتهای بسیاری را در زمینه سازی تحقق امت واحده دارد.

اربعین ازجمله مناسک و آئین های اجتماعی است که به رغم ماهیت درون مذهبی آن، به دلیل فرادینی و فراملیتی بودن قیام عاشورا ظرفیتهای بسیاری را در زمینه سازی تحقق امت واحده دارد.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه-وحیده صادقی: راهپیمایی و زیارت اربعین ظاهراً آئین و منسکی دینی و درون مذهبی است، اما توجه به ابعاد و اعماق آن، ذیل حرکت تاریخ ساز سیدالشهدا(ع) در محرم ۶۱ قمری، مواجهه ای دیگر با اربعین را می طلبد؛ اربعین و آئین های ذیل آن را باید با نگاه کلان تاریخی و تمدنی تحلیل و ظرفیتهای آن را استحصال کند. مناسک دینی، مانند حج و اربعین، گنجینه ای عظیم اند که هر چند به ابعاد عبادی و معرفتی آن کمابیش توجه شده است، به ابعاد اجتماعی و سیاسی و اقتصادی آن و جایگاه و ظرفیتهای آن در مسیر تحقق تمدن اسلامی و تعمیق معارف دینی در جان مسلمانان توجه زیادی نشده است. اربعین از این منظر دیگر نه صرفاً یک آئین مذهبی و درون دینی، بلکه آئینی انسانی(فراملیتی، فرامذهبی و حتی فرادینی) است که ظرفیتهای پیدا و پنهان آن می تواند در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی در برابر تمدن رقیب قرار گیرد.

در این زمانه تمدن لیبرال دموکراسی با داعیه تمدن پایان تاریخ به دنبال جهانی سازی خود است و در مسیر جهانی سازی مهمترین چالش خود را اسلام تمدنی می داند. از طرف دیگر با بیداری اسلامی بار دیگر زمینه تحقق امت اسلامی پدید آمده است و پر واضح است در عصر حاضر برای پویایی و بالندگی این امت و مقابله تام و تمام با جهان کفر و الحاد، راهی جز پیمودن مسیر تحقق تمدن اسلامی با همه لوازم تمدنی آن پیش روی امت اسلامی نیست. از این رو لازم است با رویکرد تمدنی همه آموزه ها و ظرفیتهای جهان اسلام بازخوانی و نقشه ای جامع جهت تحقق تمدن اسلامی طراحی شود تا حرکت و پتانسیل جهان اسلام در مسیر واقعی خود قرار گیرد.

ظرفیت اربعین در شکل گیری نظام گرایشهای تمدنی

تمایلات، عاطفه ها و احساسات از عناصر مهم ذیل ارکان تمدن اسلامی اند که انسانها، در حیات اجتماعی خود بدان پای بندند. هر جامعه ای، متناسب با حس زیباشناسی خود، به موضوعات و مسائلی گاه علاقه روحی و میل و کشش درونی پیدا می کند و گاه از موضوع و مطالب دیگری متنفر و گریز دارد که همین تمایلات با تعامل با اندیشه هاست که مبدأ ابراز رفتارها می شود. از محوری ترین و مهم ترین کارکردهای اربعین، جهت دهی و شکل دهی به تمایلات مؤمنانه و ایجاد محبت و همدلی بین امت اسلامی به منزله عنصر مهم و اساسی در شکل گیری تمدن اسلامی است. بر این اساس می توان تمایلات اجتماعی را یکی از عناصر مهم در شکل گیری تمدن اسلامی برشمرد و این ادعا با مطالعه تاریخی به خوبی قابل اثبات است، زیرا یکی از نقاط اساسی عزیمت هر شکل تمدنی به شکل دیگر، تغییر در تمایلات، عاطفه ها و زیباشناسی اجتماعی است.

آموزه های عاشورایی، که در همه آئین های مرتبط با آن قابل مشاهده است، این نظام تماسلات را مدیریت می کند و او را از تمایلات دنیوی به سوی تمایلات متعالی و الهی سوق می دهد. بریدن از همه تعلقات دنیوی و شکل گیری رفتارهایی که صرفاً در ایام اربعین در سرزمین عراق در مواجهه بین زائران و خادمان زائران شکل می گیرد، به خوبی حکایت از این نقش و جایگاه اربعین دارد.

توجه به این نکته لازم است که گرایشها و تمایلات اجتماعی نظام مند هستند و همین نظام مندی باعث تفاوت جوهری نظامهای اجتماعی متفاوت است. آنچه در نظام مندی این تمایلات مهم است، توجه به تمایل محوری در شکل گیری و هدایت دیگر تمایلات و گرایشهاست. اگر جامعه به دنبال توسعه و تکامل روحیه خدایپرستی باشد، بالطبع توسعه و تکامل آن جامعه در همه ابعاد به گونه ای خاص صورت می پذیرد و هرگز با شاخصه های مادی قابل سنجش نیست.

حال آنکه اربعین با خود گرایش و تمایل به ایثار و انفاق و گذشتن از منافع مادی و کسب اجر الهی و خشنودی اولیای الهی را به همراه دارد و رفتارها بر این اساس شکل می گیرد. در مواجهه با اربعین، نظام زیباشناختی جدیدی بر محوریت قیام ابا عبد الله(ع) شکل می گیرد و بر همین اساس هنرهای تجسمی و ادبایت ما را تحت الشعاع خود قرار می دهد و بشر دل داده به افق ناسوتی حیات و زندگی سوداگرانه را متوجه افق ملکوتی و جنبه های متعالی زندگی می کند. در این میان دیگر روح نظام سرمایه داری که با محوریت خوش گذرانی و ثروت جویی و کسب درآمد است، مخدوش می شود و نظام متعالی رخ می نماید

که محوریت آن با انفاق و ایثار و کرامت انسان و عشق به بهترین بندگان خدا شکل می گیرد.

ظرفیت اربعین در شکل گیری نظام اندیشه های تمدنی

اندیشه های تمدنی براساس نظام گرایشها و باورهای دینی و عقلانیت معرفتی برآمده از معارف وحیانی در قالب علم شکل می گیرد. اربعین به مثابه کنگره ای برای گرد هم آمدن اقشار مختلف اجتماعی، که در پاره ای از موارد حتی فراتر از چارچوب مذهب شیعه و دین اسلام می رود، می تواند ظرفیتهایی را که در شکل گیری اندیشه های تمدنی در بر داشته باشد. این کنگره از سویی محملی برای انتقال معارف دینی و اجتماعی (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی) است و می تواند به تولیدات اندیشه ای در لایه های بنیادین، راهبردی و کاربردی منجر شود و از سوی دیگر عرصه ای فراخ و پرمسئله در ابعاد مختلف علوم انسانی است. ظرفیتهای اندیشه ای و دانشی که در اربعین و با توجه به پیچیدگی ها و درهم تنیدگی جنبه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حقوقی بروز و ظهور می کند.

از منظری دیگر، اربعین از حیث جغرافیای در منطقه ای واقع شده که در ادوار تاریخ و تمدن اسلامی مهد دانش بوده است؛ از نظامیه بغداد گرفته تا حوزه های علمیه هزار ساله شیعه. عراق در سالیان متمادی و طولانی مهد تولید و تبیین و ترویج معارف اهل بیت (ع) بوده است و دانشمندان بسیاری در ابعاد مختلف دانشی در بستران تربیت شده اند. ضمن اینکه عراق در مواجهه ای تمدنی یکی از سرزمینهای تمدنی مهم در طول تاریخ بشر است که برنامه ریزی برای انتقال این معارف تمدنی و دانشی همه و همه می تواند به استحصال ظرفیتهای تمدنی راهپیمایی اربعین منجر شود.

علاوه بر اینکه کنگره اربعین این ظرفیت را دارد تا نقش مهمی در برشوراندن تفکر در مسیر پیاده روی ایفا کند و ضمن اینکه مشاهدات و تأملات چند روز پیاده روی باعث افزایش تراکم معرفتی و اندیشه ای و تقویت عقلانیت معرفتی و اخلاقی و اجتماعی در تعاملات اجتماعی با اندیشه ها و گرایشهای مختلف باشد. قطع تحقق این مهم به سیاستگذاری و برنامه ریزی در نهادهای متولی احتیاج دارد.

تمایلات عاطفی و شور حسینی موجود در بستر اربعین هیچ گاه موجب غفلت از بارقه های اندیشه ای و عقلانیت مستور در عظمت عشورا و اربعین حسینی نیست، زیرا محور این پیاده روی و حرکت به سمت محور و مرکز عالم در این ایام برآمده از یک آگاهی و عقلانیت تاریخی و تمدنی است. اربعین با این نگاه است که محور وحدت و ترویج و معارف دینی و انتقال اندیشه های ناب اسلامی می شود. با این رویکرد است که بدعتها شناخته و کنار گذاشته می شود و پیام قیام سیدالشهدا (ع) از این بستر به اقصی نقاط عالم انتقال می یابد و فطرتهای بیدار پذیرای آن می شوند.

توجه به این بعد از اربعین در این زمان ضرورتی بیش از پیش پیدا می کند. رسیدن به اندیشه تمدنی و تولید نرم افزارهای مناسب شکل دهی تمدن اسلامی نیازمند آن است که هم فکری وسیع و عمیقی در امت اسلامی شکل بگیرد. دو موسم اربعین و حج، به دلیل ایجاد هم دلی و فراهم کردن زمینه های وسیع تعاملات اندیشه ای، می تواند زمینه مناسبی برای ایجاد این امر مهم باشد و کانون اصلی و مرکزی ایجاد هم فکری شود. باید از این فرصت طلایی به نحو احسن و بهینه استفاده کرد.

همایشها و جلسات عمومی باید به صورت دقیق برنامه ریزی شود و از همه توان و ظرفیت فکری جهان اسلام با محوریت قیام عاشورا و ابا عبدالله الحسین (ع) در شکل دهی امت اسلامی استفاده شود. پرواضح است که این فعالیتهای فقط نباید به این ایام خلاصه شود، بلکه کارها باید مستمر، عمیق و کاربردی و ناظر به تحقق تمدن نوین اسلامی باشد.

ظرفیت اربعین در شکل گیری سبک زندگی اسلامی

کارکرد تمدنی دیگر اربعین جهت دهی به سبک زندگی اسلامی و نزدیک کردن فرهنگهای مختلف به فرهنگ اصیل اسلامی است. اربعین می تواند مؤثرترین عامل مبادله فرهنگی و فکری و محلی برای هم افزایی عناصر سازنده سبک زندگی و فرهنگ اصیل اسلامی در همه زمینه های زندگی باشد. نمایندگان و رهبران مذاهب اسلامی باید با استفاده از این فرصت آثار، اخبار و سیره پیامبر خدا را در زمینه های مختلف اعتقادی، سیاسی، اخلاقی، اقتصادی و اجتماعی بازگو کنند تا در این فرصت زندگی جمعی، که در همه ساحات زندگی اشتراک به وجود می آید، الگوهای خوب تربیتی شکل بگیرد و از بدعتها گذر و تقید به سنتهای حسنه بیشتر شود.

رسوخ سبک زندگی غربی در جهان اسلام و بیگانه شدن از سیره نبوی از موانع جدی بر سر راه تحقق امت اسلامی است. از مشخصه های بارز هر امتی تحقق سبک زندگی است و اسلام به منزله دینی جامع، خود منادی سبک زندگی خاص خود است. برای بررسی دقیق این ظرفیت مهم اربعین و مناسکی از این دست، تحقیقی مبسوط و مفصل لازم است، اما در حد مجال و

مقال برخی از ابعاد مهم اربعین در نمایش الگوهای متعالی سبک زندگی اسلامی را تیتروار بیان می کنم:

کارکردهای آرامش بخشی، ایجاد شادابی و نشاط، اطمینان و اعتماد به نفس از جمله ابعاد روان شناختی مناسک دینی اند. همچنین مناسک اصیل دینی می تواند در تحکیم اخلاقیاتی نظیر دستگیری از نیازمندان، وجدان کاری، رعایت وابستگی های خانوادگی، عفت و پاکدامنی و ... بسیار مؤثر باشند.

در نتیجه رواج سیالیت در مناسک دینی و پیامدهای آن را می توان از این بعد نیز ارزیابی کرد. تقویت ایمان، تکامل شخصیت، تغییر در رفتار و منش، تولدی دوباره، گذار از مادیات به معنویات، میل به نیکوکاری، احترام به هم نوع، شادکامی، آمرزش گناهان، توشه آخرت، رضایت و خشنودی خدا، تقویت دین، یاد خداوند، لغو امتیازات، افزایش تعاون و امداد رسانی، تولید سرمایه اجتماعی، تقویت پایه فرهنگ جامعه پذیری و قوام جوامع، همبستگی اجتماع فراملی و فرامذهبی، افزایش آگاهی اجتماعی، تقویت باورهای دینی از جمله ظرفیتهای آن در حوزه تعاملات اجتماعی اند.

ظرفیت اربعین در ایجاد زمینه های تحقق امت واحده اسلامی

عبادات و فرایض، افزون بر جنبه فردی و تأثیری که در دگرگونی روحی، فکری، اخلاقی و رفتاری افراد بر جای می نهند، به نوعی با مسائل اجتماعی و حقوق جمعی نیز در ارتباط اند. اربعین در این میان ازجمله مناسک و آئین های اجتماعی است که به رغم ماهیت درون مذهبی آن، به دلیل فرادینی و فراملیتی بودن قیام عاشورا ظرفیتهای بسیاری را در زمینه سازی تحقق امت واحده دارد.

نکاتی در پایان

اربعین، ظرفیت تمدنی عظیمی است که از رهگذر حرکت عظیم سیدالشهدا(ع) برای آزادگان جهان بر جهان مانده و مواجهه ساده اندیشانه و به سان یک منسک فردی با یک حرکت جمعی صرفاً معنوی دست ما را از بهره گیری ظرفیتهای آن کوتاه می کند. عناصر تمدن ساز دین، عقلانیت، علم و اخلاق و معنویت در بستر آن زمینه تحقق و پویایی می یابند، نظام گرایشها و اندیشه ها و رفتارها در بستر آن جهت دهی می شوند و از حرکتی متدانی به سوی جهانی متعالی سوق می یابند. وحدت و امنیت و ثبات و قدرت ذیل آن برای جامعه شکل گرفته بر محور حسین بن علی(ع) ارمغان دیگری است که از مواجهه تمدنی با اربعین حسینی به دست خواهد آمد.

قطعا با این رویکرد باید به تهدیدشناسی و آسیب شناسی این کنگره عظیم پرداخت و سیاست ها و برنامه ها را بازبینی، اصلاح و ترمیم کرد. در حوزه حاکمیتی نیز باید سیاستگذاری و برنامه ریزی ها در حوزه امنیت، پشتیبانی، رفاهی، سلامت و بهداشت، حمل و نقل و رسانه و تبلیغ بازخوانی شود.

در آسیب شناسی نهادی باید نقش و جایگاه نهادی مؤثر در این کنگره ازجمله شورای عالی انقلاب فرهنگی، نهادهای دینی و تبلیغی (از حوزه های علمیه و مراجع)، نهادهای رسانه ای، نهادهای پشتیبانی، امنیتی و خدماتی، نهادهای سیاسی و دیپلماتیک و نهادهای اقتصادی بازخوانی و بازطراحی شوند.

آگاهی سازی عمومی از طرق مختلف و با استفاده از ابزارهای رسانه ای متنوع، از جمله منابری که در اختیار عالمان دینی و مداحان اهل بیت(ع) است. مکتوباتی که می تواند در قالبهای ترویجی و تبیینی به آگاهی سازی اقشار بپردازد، بهره برداری از هنرهای تجسمی، بهره برداری از ادبیات داستانی و اشعار آئینی، استفاده از قالب فیلم و سریال و روی آوردن به مستندسازی های جذاب با محتوای مناسب می تواند مفید واقع شود.

ویژگی مهم اربعین در عصر ما مردم نهاد بودن آن است. راهپیمایی اربعین حرکت تاریخی خودجوش، طبیعی و مردمی بر پایه معارف حسینی است و مدیریت اصلی عرصه های نرم و سخت آن برعهده مردم است. از این رو شناخت پیچیدگی های آن آگاهی سازی عمومی نسبت به آنها در حوزه های بینشی، گرایشی و رفتاری و سیاست گذاری معقول نهادهای رسمی و دولت ها می تواند در بهره برداری از ظرفیتهای تمدنی این کنگره عظیم، مفید و اثربخش باشد.